

Un conservator uitat: pro-arte

Autor: Zoe Dumitrescu-Busulenga

Intr-o zi blândă din toamna anului 1935, se deschidea festiv, în eleganta cladire din strada (atunci) Basarabiei (apoi Occidentului), un conservator particular inițiat și condus de George Cocea, prim-violoncelist al Orchestrei Filarmonice. Absolvent al Conservatorului din Paris, cu relații întinse în viața muzicală europeană, mai ales franceză, George Cocea a simțit nevoia adâncirii și extensiei artei românești, a înnoirilor cerute de sincronizarea cu Occidentul european, în atmosfera căruia generația sa se formase. Extrem de activ, de convingător, el izbutise să câștige acordul și încrederea unor personaje de primă mărime în viața publică, așa încât regina Maria însasi a acceptat să patroneze Conservatorul, pe care-l și vizita apoi destul de des. Majestatea Sa a fost prezentă la deschidere, însoțită de fiica sa cea mai mare, Elisabeta, fostă regină a Greciei. A participat, de asemenea, ministrul Franței, Adrien Thierry, împreună cu frumoasa lui soție, Nadine, născută Rotschild, amândoi implicați cu mult interes în viața culturală românească. Erau de fapt, firește, toți viitorii profesori. Imi mai amintesc doar câțiva, de primă mărime, poate încă vii în memoria melomanilor vârstnici: Alfred Alessandrescu, la clasa de armonie și contrapunct, Theodor Rogalski, la teorie și solfegii, Constantin Stroescu, la clasa de canto, Ion Filionescu și Silvia Serbescu, la clasele de pian, Sabina Niculescu Kulibin la harpa, toți formați la școala franceză. Madeleine Cocorascu, marea pianistă, bucurându-se pe atunci de renumele unei Cella Delavrancea, unei Aurelia Cionga ori Nadia Chebap, fusese la Viena eleva lui Emil Sauer, elevul lui Liszt. Clasele de vioară erau conduse de Alexandru Teodorescu și Anton Adrian Sarvas, respectiv prim-concert-maestrul și concert-maestrul Filarmonicii Române, violoniști deosebit de valorosi. Printre acești muzicieni remarcabili își plimba fapturna bonoma și chipul mereu zâmbitor pitorescul muzicolog și om de cultură Emanoil Ciomac, autorul a două cărți excelente: Poetii armoniei și Viața și opera lui Richard Wagner. El a fost și traducătorul în românește al libretului francez, datorat lui Edmond Flegg, al operei Oedip de Enescu. Chiar de a doua zi, salile Bach, Mozart, Beethoven, Cortot etc. au început să vibreze sonor de exercițiile vocale și instrumentale ale noilor ucenici ai Euterpei. Fiecare cu maestrul lui ales. **Ma înscriseseam la clasa de pian a lui Ion Filionescu și la cea de vioară a lui Anton Sarvas, precum și la clasele teoretice ale lui Rogalski și Ciomac.** Și am început o ucenicie care, cu vremea, avea să devină pasionată. În Ion Filionescu am întâlnit un mare iubitor al muzicii franceze contemporane și, în general, al muzicii moderne. Studiase la Conservatorul din Paris, trecuse și pe la școala de la Fontainebleau a lui Robert Casadesu, foarte în voga atunci, și de la care deprinsese și metoda ? prevalând până astăzi ?, a jocului mâinii cu degetele înalte pe clape. Dar el era mai mult muzician decât pedagog și în anul următor a abandonat profesoratul, pentru a se darui integral activității de răspândire a muzicii noi. A fost, printre altele, primul executant, admirabil de altfel, al Rapsodiei în blue a lui Gershwin și a cântat la două pianuri cu Radu Constantinescu pentru prima oară concertul de Poulenc și două piese de Darius Milhaud. Cu cât entuziasm a făcut-o, am simțit de aproape, căci îi întorceam paginile la concert. După plecarea lui, am trecut la clasa Madeleinei Cocorascu, energică și inimoasă iubitoare a muzicii clasice. M-am scaldat în Bach, Beethoven și Schumann, dar și în Chopin, iar degetele mergeau cu mersul mic și rapid al degetelor îndoite ca pe vremuri. Madeleine era o profesoară înnăscută, cu o capacitate de comunicare rar întâlnită la muzicieni, de regulă mai introvertiți, mai cufundați în sine. Fie că ne lauda, fie că ne muștra, pentru un tempo nepotrivit ori pentru o digitatie falsă, cuvintele ei calde ne mergeau la inimă și ...în degete. Acolo, în clasa ei, în care am învățat atâtea, am avut una din cele mai puternice emoții din viața mea. Aflându-se în anii aceea, 1935-1937, mereu la București, George Enescu a venit de mai multe ori să viziteze Conservatorul și să o salute pe Madeleine. Eram acolo câțiva tineri, așteptându-ne rândul la pian. Eu am încremenit. Era ca și când ți-ai fi văzut visul cu ochii! Maestrul s-a apropiat de noi, ne-a dat fiecăruia mâna. Și cum eu aveam sub brat Suitele franceze de Bach, pe care le cântam atunci, le-a luat în mână, le-a rasfoit și a început a vorbi cu mine, ca și cum am fi fost colegi. Despre modul de interpretare cel mai potrivit, despre tempi adecvați fiecărui dans din suita... Eu abia raspundeam, bâlbâindu-mă, pierită de emoție, privind la el ca la o cadavru. Noroc că profesoara a intervenit, ca de obicei, cu o glumă și, după alte câteva minute, maestrul ne-a parasit. Il mai văzusem și-l mai auzisem înainte, firește, dar a-i fi atins mâna și a-l fi auzit vorbindu-mi a fost ca și cum ar fi coborât Eminescu dintr-un portret. De fapt, cei doi mi-au rămas până azi în pecetea duhului creativității românești, purtata în suflet. Cu Theodor Rogalski, compozitorul și dirijorul profesor de teorie și solfegiu, ne aflam în cei mai buni termeni. Lung și subtil, stând întotdeauna rezemat de pian, și când preda și când faceam dicteurile, și când ne asculta, avea un humor irezistibil. Figura lui prelungă și aparent cam acra ascundea o minte ascuțită și gata oricând să arunce o vorbă de duh, chiar și când se greșea la descifrarea textului muzical. O deosebită desfatăre intelectuală ne aduceau orele de estetică și istorie a muzicii, ținute de Emanoil Ciomac (Conu Manuca i se spunea între prieteni), persoana deosebit de cultivată, cu studii juridice și muzicale, în țară și în străinătate. Plin de știință, se misca totuși cu oarecare timiditate prin sală și atingea pianul cu sfială când exemplifica cele spuse. Grasea ușor și avea un zâmbet delicat, care-i lumina ochii mari și lucioși, cu tăietura orientală.

Fiul său, Bob, venea din când în când să-l asculte. Ne devenise prieten și, așezat în spatele nostru, făcea unele comentarii nostime, stârnind câteodată o înfruntare din sprâncene din partea profesorului. Tânăr inteligent, cultivat, cu un fizic impecabil, Bob a plecat prea curând dintre pamânteni spre durerea amarnică a părinților (mama lui era pianistă de renume Muza Ghermani Ciomac). Conservatorul răsună ca un stup sonor. Printre sunetele instrumentelor

se auzeau si voci. Niculescu Basu corecta cu glasul sau inconfundabil pe un student; Maria Snejina arata o vocaliza unei tinere, Constantin Stroescu inalta capul din vestitul sau fular pentru a scoate un falset de o frumusetate rara. Iar clasele de coarde le tineau isonul. Si cea a lui Al. Teodorescu, si cea a lui Anton Sarvas, in care imi incercam si eu arcusul sub ochii exigenti ai profesorului. Directorul, George Cocea, era pretutindeni prezent, mereu cu gandul largirii activitatii. Si a extins intr-adevar numele Conservatorului la formatii camerale: Trio-ul Pro-Arte, Cvartetul Pro-Arte (Al. Teodorescu, **Anton Sarvas**, Al. Radulescu, George Cocea), Cvintetul cu pian (celor mai inainte citati li se adauga Ion Filionescu) etc. Un program vast cuprindea concerte si conferinte desfasurate saptamânal in sala Dalles, care devenise a noastra, parca. Intelectuali de prestigiu prezentau autorul sau curentul care urma sa fie ilustrat muzical. Cea mai vie amintire o am despre o seara Grieg. Pe scena a aparut un tânar cu ochelari, cu parul saten usor ondulat, deasupra unei frunti înalte, cu chipul surâzător. Era Mircea Eliade, de curând întors din India. Si-a început conferinta plimbându-se pe scena, cu o naturalete foarte cordiala, care a captat repede publicul. Vorbea usor, cu digresiuni uimitoare, nu întotdeauna legate de subiect, asa încât am ascultat amintiri fermecatoare despre India, despre Italia, dar foarte putine pareri despre Grieg si opera lui. Cu toate acestea, l-am aplaudat frenetic: era de atunci un personaj charismatic, sortit succesului. Au mai vorbit acolo si alti mari intelectuali, de la Alice Voinescu si Emanoil Ciomac la Petru Comarnescu, desigur cu mult succes, dar fara sa produca fascinatia prezentei lui Mircea Eliade. Stradaniile lui George Cocea au mers mai departe. Unele formatii orchestrale straine invitate la concertele Filarmonicii, care (se spunea) ajunseser a doua sau a treia din Europa, veneau si la concertele Pro-Arte. Imi amintesc de Solisti di Zagreb, formatie condusa de marele violoncelist Antonio Janigro, care cânta si dirija un repertoriu foarte ales de muzica preclasica, pentru orchestra de coarde. Si multi alti solisti ne-au încântat: Luigi Silva, violoncelist excelent, de pilda, sau exceptionalul Carlo Zecchi, pianistul devenit ulterior dirijor, dupa un accident nefericit. Si, desi în cârje, venea sa cânte în România, pe care o iubea într-adevar. Pe de alta parte, relatiile directorului nostru cu Franta si Italia aduceau în incinta Conservatorului pe mai toti solistii si dirijorii invitati de Filarmonica. Au fost între noi, pe lângă Enescu, si Alfred Cortot, celebrul pianist, si colegul sau de formatie camerala la fel de renumit, Jacques Thibaud si chiar Pablo Casals. Apoi frumosul si mereu surâzătorul Zino Francescatti, foarte cunoscutul violonist francez de origine italiana, sau dirijorul italian Vittorio Guy, grav si recules mai totdeauna, dar foarte agreabil interlocutor, care l-a popularizat la noi pe Ottorino Respighi, cu fântânile si pinii lui din Roma. Si câti altii!... Dar a propos de Cortot! Inainte sa ne viziteze, daduse doua ori trei concerte la Ateneu. Unul fusese un recital, o causerie foarte placuta pe marginea bucatii lui Debussy intitulata Children's Corner (Coltul copiilor), în cursul careia pianistul cânta si comenta într-o calda atmosfera de comunicare cu publicul. Dar la concertul simfonic dirijat de George Georgescu, Cortot cântase partea solistica din Simfonia pe o tema de la munte de Vincent d'Indy. Si cum reputatul solist avea o vârsta înaintata, urmarea cam greu mersul vijelios al orchestrei si arpeggiile uneori nu se prea auzeau, alteori nu prea intrau în tempoul prescris. Noi, ca toti tinerii, exigenti cu altii, ne-am dus sa-l întrebam a doua zi la ora pe profesorul Rogalski ce se întâmplase. Iar el, cu înțelepciune si delicatete deontologica, ne-a întrebat daca am urmarit linia melodica. La raspunsul nostru afirmativ, a zis: "Vedeti, asta e esential. La o anume vârsta, marelui executant i se cere pastrarea acestei linii, care asigura perceperea integrala a operei". Il mai întrebam noi odata daca nu cumva maestrul Enescu însusi scosese câteva note false în Ciacona de Bach. Privindu-ne de data aceasta de sus (nu numai de la înaltimea trupului sau), ne-a raspuns: "Urechile noastre sunt de vina, cu marginirea perceptiei lor sonore. Maestrul aude si sferturile de ton, inaccesibile noua". Ne-am rusinat si am înțeles abia dupa Oedip spusele profesorului, care stia ca maestrul avea ureche absoluta. Intre timp, directorul ne obliga, programatic, sa frecventam salile de concert pâna si la repetitii si în culise, pentru a-i vedea pe dirijori din fata (imaginea lui Enescu ramâne pentru mine neuitata, fizionomia lui transformându-se uimitor sub imperiul muzicii), sau pe instrumentisti repetând pasagii înaintea intrării în scena. Trebuia sa ne îmbibam de aura locului. Pro-Arte devenise un centru viu, activ, foarte cunoscut chiar în rândurile marelui public, a carui educatie muzicala, de fapt, o urmarea. Daca n-ar fi izbucnit razboiul, efectele benefice ar fi aparut mai marcate, mai datatoare de nadejdi pentru cultura româneasca a viitorului. Am fost smulsa însa din atmosfera aceea de viata artistica de la Conservatorul Pro-Arte.

O boala de plamâni venita ca un traznet si care imi interzicea câtiva ani de zile cântatul la pian si la vioara mi-a schimbat destinul, pe care mi-l planuisem cu tot entuziasmul tineretii. Au trecut ani, am fost obligata sa aleg altceva, cu o durere care nici acum, la sfârșitul vietii, nu e pe deplin stinsa. Am intrat si sub zodia rosie, nefasta. Dupa 1965, când s-a putut respira putin mai în voie timp de câtiva ani, am primit un telefon. Era George Cocea, fostul nostru director, eliberat din închisoarea unde fusese aruncat, pentru ca frecventase Ambasada Frantei si Institutul Francez. Nu-mi venea sa cred. Ne-am dat întâlnire pentru a doua zi în Parcul Herastrau. L-am vazut venind. Trecusera 30 de ani peste noi. Fusese un barbat frumos, plin de vioiciune, cu un mers rapid si sigur. Se tinea si acum drept, dar cu un efort vizibil si pasul îi era usor sovaitor. Ne-am salutat cu emotie si am început sa vorbim. Si, curios lucru, nu despre trecut. Mi-a aratat mâna stânga care, lovita grav în închisoare, nu mai putea tine violoncelul. Dar asta nu-l oprea sa faca planuri de viitor în legatura cu o viata artistica analoaga cu cea pe care o realizase. Mi-am dat seama ca reclusiunea îl tinuse departe de ceea ce se petrecuse în cultura româneasca. Tacerea mea sceptica si câteva raspunsuri evazive si mai ales aluzive cu privire la situatia reala au parut sa-i mai stinga elanul. Dar a abordat un subiect pe care nu l-a parasit cât a mai fost în viata: aducerea în tara a ramasitelor pamântesti ale lui George Enescu. Nu stia cum sa procedeze si mi-a cerut sfatul. I-am dat câteva sugestii si le-a urmat. A ajuns, se pare, pâna la domnul Paul Niculescu-Mizil, care a înțeles din capul locului situatia si a obtinut toate autorizatiile necesare. De altfel, o delegatie de compozitori români îl vizitase pe maestru la Paris, înaintea sfârșitului, si el își exprimase

dramatic dorinta de a se odihni în pamântul tarii sale. Chiar si testamentul cuprindea în termeni clari acelasi deziderat. Bietul George Cocea era fericit si toti asteptam îndeplinirea ultimei vointe a genialului artist. Dar, lucru de necrezut, refuzul categoric al Mariuca Cantacuzino, sotia maestrului, a împiedicat realizarea întoarcerii lui în pamântul de bastina. Muzicianul si omul de actiune care a animat viata artistica a Bucurestiului aproape un deceniu n-a putut suporta gândul ultimei dureroase neputinte. A facut o fixatie si repeta tuturor celor cu care se întâlnea ca el va pleca la Paris în curând ca sa aduca osemintele lui George Enescu. Improvizase si un mic discurs pe care avea sa-l tina în acea împrejurare si-ti spunea câteva cuvinte din text. Venea numai la Biblioteca si Institutul Francez, la conferintele care se tineau acolo. Era tot mai singur si mai trist, închis, probabil, în singurul gând care-l mai preocupa. S-a sfârsit aproape fara sa prindem de veste. Vom fi oare în stare vreodata sa realizam gândul acela al întoarcerii acasa a lui George Enescu? Pamântul nostru are atâta nevoie de el, de sfântul muzicii noastre...

Zoe Dumitrescu-Busulenga

Publicat in Magazin Istoric nr 5, Martie 2002

Referinta in memoria.ro

http://www.memoria.ro/marturii/perioade_istorice/perioada_interbelica/un_conservator_uitat:_pro-arte/794/